

УДК [159.923.2:39:37] (73)

ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ США

О.М. Соболев

У статті розглянуто найважливіші фактори формування етнічної самоідентифікації в умовах полікультурного освітнього середовища. Також розглянуто основні чинники для регуляції самоідентифікації підлітків.

Ключові слова: освіта, цінність, етнічність, національне виховання, підлітки, самоідентифікація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У нинішньому періоді розросту української громади виняткової вагомості набувають дослідження етнічної свідомості. Включення етнічної проблематики до предметного поля педагогіки, соціології, культурології, історії, етнолінгвістики, психології забезпечує багатобічне опрацювання етнічної свідомості. Дослідження педагогічних чинників формування етнічної свідомості дозволяють визначити внутрішні механізми та найкращі умови її розвитку.

У нашому суспільстві актуалізується питання діаспор, особливостей їх етнічного та культурно-побутового розвитку. Найбільш гостро в цьому контексті виникає проблема етнічної самоідентифікації в іноетнічному осередку. Увага до цієї проблематики продиктована в першу чергу необхідністю переосмислення процесів етнічного відродження, що охопили багато народів.

У модерній Україні уклалася ситуація конкуренції української і російської ідентичностей, коли українська мова може відчутти досить істотну загрозу своїй сутності. Проблема становлення етнічної ідентичності в межах України є на сьогодні надзвичайно актуальною.

Саме тому дослідження феномена ідентичності та її особливостей на теренах української діаспори у США сприятиме зростанню позитивної співвідношеності з нацією, а також підняття престижності приналежності до національно-етнічної категорії «українець» та набути пріоритетний статус у політиці нашої держави.

Також важливою актуальною проблемою є духовно-моральне виховання підлітка-емігранта, яка пов'язана з тим, що в сучасному світі

він живе й розвивається, оточений безліччю різноманітних джерел сильного впливу на нього: як позитивного, так і негативного характеру (це в першу чергу засоби масової комунікації та інформації, неорганізовані події навколишнього середовища), які щодня обрушуються на незміцнілий інтелект і почуття молодої людини, на його формуючу сферу моральності.

Духовність, моральність – базова характеристика особистості, що виявляється в діяльності та поведінці.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми. Розгляд наукових доробків демонструє, що проблема виховання національної ідентичності у підлітків виходить своїм корінням з античної педагогіки і пов'язується з іменами Парменіда, Платона, Аристотеля, Сократа, Ксенофонта, Антисфена та ін.

Вітчизняна педагогічна думка середньовіччя, в якій відображається ідея особистої ідентифікації з християнським світом, а відповідно і з народом, до якого вона належить, представлена іменами Святослава Ярославовича Чернігівського, Володимира Мономаха, Клірика Острозького, Марціана Бронського, Івана Вишенського, Захарія Копистинського, Кирила Ставровецького, Памви Беринди та ін.

У Північній Америці значним був вплив педагогічних поглядів та ідей представників європейського просвітництва, який знайшов відбиток у педагогічних концепціях Б. Франкліна, Т. Джеферсона, Т. Пейна. Їхні проекти організації шкільництва базувалися на демократичних засадах, повазі до людини як самоцінності, створення умов для особистого самовизначення і самоідентифікації. Визначений ними виховний ідеал не втратив своєї актуальності й сьогодні. Його основні положення використовуються в практиці шкільної освіти і виховання США.

Окремі аспекти патріотичного та національного виховання школярів за кордоном розглядали в фундаментальних дослідженнях і публікаціях вітчизняні педагоги: Я. Бельмаз («Моральне виховання підлітків у загальноосвітніх школах США (друга половина ХХ століття)», 2005 р.), В. Євтух («Концепції етносоціального розвитку США і Канади: типологія, традиції, еволюція», 1992 р.), Т. Михайленко («Національне виховання молоді української діаспори в Канаді (кінець ІХ – ХХ ст.)», 2008 р.).

Висвітлення особливостей системи шкільної освіти в США забезпечували дослідження і публікації В. Колесниченко (Росія),

Н. Муқан, О. Черкасова (Україна); Дж.Х. Памметта, С. Балді, Дж. Барр, Р. Бруно-Жофре, А. Грегора, Дж.П. Левіса, Дж. Річардсона (США).

Значний внесок у дослідження різних аспектів теорії і практики психосоціальної ідентичності у зростаючого покоління зробили Дж. Марш (Канада); Е. Еріксон, Б. Елісон, Л. Лейдло (США), Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Леонт'єв, Т. Стефаненко (Росія), Ж. Піаже (Швейцарія); Г. Костюк, В. Кутішенко, Т. Титаренко, Н. Чепелева (Україна) та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на монографічні та дисертаційні дослідження, присвячені вихованню почуття психосоціальної та національної ідентичності у молодого покоління в школі, спеціально досвід розв'язання цієї проблеми в США не досліджувався. Залишалося поза увагою дослідників питання формування почуття національної ідентичності у старшокласників як категорії школярів, що відзначається психологічною готовністю до дорослого життя. Це викликає протиріччя між існуючим дефіцитом у науково-виважених даних щодо розв'язання порушеної проблеми і потребою в її аналітичному осмисленні та виділенні позитивних досягнень у школах США, які можуть бути використані в теорії і практиці вітчизняної школи і педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Багатьом українцям, які проживають не на теренах України, притаманний такий структурно складний феномен, як етнопонаціональна ідентичність – вони усвідомлюють себе представниками української нації (національний чинник), протистоять етнічній асиміляції в країнах поселення, тобто зберігають свою мову, традиційну культуру, етнічну самосвідомість (етнічний чинник), підтримують розбудову України й розвиток українистики у світі (державотворчий чинник).

Загалом, досліджуючи українську діаспору та її ідентичність, маємо враховувати багато факторів, які зумовлюють інтереси самої спільноти в процесі її пристосування і майбутнього існування в певному середовищі. За висновками Світлани Коч, «діаспора, виконуючи функції соціального захисту й адаптації, є феноменом мінливим з точки зору національних пріоритетів і сталим з точки зору етнічної свідомості» [3, с. 158].

У цілому аналіз сучасного стану розвитку української освіти в зарубіжжі переконує в її життєдайності і праві на існування в

майбутньому, оскільки ґрунтовні й системні знання про Україну молоде покоління закордонних українців зможе отримати лише навчаючись в українській школі, маючи при цьому адаптовані сучасні україномовні підручники, кваліфікованих учителів, Інтернет-ресурси тощо. Зважаючи на це, пріоритетними у стратегії співпраці Української держави та світового українства мають стати напрямки, спрямовані саме на підтримку та розвиток українських шкіл як фактору етнопонаціонального самозбереження.

Нині в Україні створена відповідна нормативно-правова база захисту прав та задоволення наукових, освітніх та культурних запитів закордонних українців, яку складають: Конституція України (ст. 12), Закон України «Про правовий статус закордонних українців», Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1034 від 26 липня 2006 р.), Указ Президента України «Про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями». У цих документах певним чином визначено і прописано першочергові завдання у сфері державної політики щодо задоволення науково-освітніх потреб українців діаспори.

Особливо важливим є положення (п. 29) Державної програми про необхідність комплексного дослідження сучасного стану української освіти зарубіжжя в місцях компактного проживання українців і розробка дієвих заходів щодо підтримки та розвитку закордонних українських освітніх закладів. Зокрема, на виконання цього положення було проведено низку моніторингових досліджень і на їхній основі створено: довідник «Українці зарубіжжя та Україна» [4, 399] (містить окремий розділ про закордонні українські заклади освіти); довідник «Українська освіта за кордоном», підготовлений МОН і розміщений у вільному доступі на сайті Міністерства. У ньому подано інформацію про 475 шкіл та 36 дошкільних закладів різних типів і форм власності 37-ми зарубіжних країн, де навчається близько 50-ти тисяч дітей. Також укомплектовано інформаційний каталог-довідник «Українські організації в Росії» (містить дані про українські культурно-освітні, освітянські організації та інституції в Російській Федерації) та ін. Окрім того, в Україні нині створені інституції, основними напрямками діяльності яких є допомога у відкритті та функціонуванні українських шкіл за кордоном, здійснення двосторонніх науково-дослідних проєктів, підготовка кваліфікованих вчителів з українознавчих дисциплін, створення програм та методичних рекомендацій для

осередків українського шкільництва, забезпечення їх навчально-методичною літературою тощо. Це Національний науково-дослідний інститут українознавства, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Міжнародна українська школа, Центр українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою при Ніжинському державному університеті ім. М. Гоголя, Міжнародний інститут освіти, культури і зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка». Наприклад, за активної співпраці ННДІ українознавства з Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти, Міжнародною українською школою, вітчизняними й зарубіжними педагогами розроблено науково-педагогічний проект «Освітнє середовище закордонних українських навчальних закладів» [1, с. 10].

Так, з метою збереження української ідентичності, задоволення національно-культурних потреб й уникнення асиміляції українці в західному світі створили потужну систему української освіти, яка стала надійним підґрунтям для існування всієї української громади впродовж багатьох десятиліть. Натомість на пострадянському просторі українське шкільництво як спосіб представлення себе й етнопатриотичного самозбереження не набуло поширення й досі. У державах, які виникли на теренах колишнього СРСР, до цього часу не сформувалася система української освітньої роботи, існують переважно суботні або недільні школи, зорганізовані й підтримувані самими представниками українських громад, як правило, в умовах незацікавленості чи навіть протидії представників місцевої влади.

Особлива роль у формуванні української ідентичності молодого покоління зарубіжних українців належить українській мові, оскільки вона виконує не лише навчальну, а передусім духовну, пізнавальну й виховну функції: стає засобом формування національної самосвідомості, плекання любові й поваги до історії, культури, звичаїв і традицій українців, їх духовного життя. У заувагах до Програми школи українознавства США [5, 138] зазначено: «Українська мова – основний предмет навчання. Вона є осередком, у якому концентрується навчання усіх інших предметів, окрім навчання грамотності, ознайомлює молодь з будовою та особливостями української мови, із кращими зразками рідного письменства і, найголовніше, «виробляє замілювання українським словом як засобом, що формує розум і серце та закріплює національну ідентичність» [5, с. 138]. На першочергове значення

української мови у формуванні національної ідентичності зосереджено увагу й у Концепції державної мовної політики України. У ній, зокрема, стверджується, що українська мова є мовою найбільшого корінного етносу України й невід'ємною базовою ознакою його ідентичності протягом багатьох століть. У витворених протягом віків різноманітних формах буття української мови (старовинні усні перекази й літописи, народні пісні й думи, казки й міфи, поетичні і прозові твори тощо) зберігаються історична пам'ять і досвід нації, глибинні витoki її світоглядних і моральних цінностей, віддзеркалюються національні традиції та узвичаєння, звичаї й навички, тобто ознаки, що притаманні саме цій спільноті і тому є унікальними цеглинами будівлі національної ідентичності [2].

Отже, дослідження стану формування етнічної ідентичності українській діаспорі США доводить, що важливим чинником формування і збереження етнопатриотичної ідентичності діаспорних українців є українознавча освіта загалом й україномовне шкільництво зокрема. Тому серед головних завдань державної освітньої політики України щодо закордонного українства визначено підтримку ефективного вивчення української мови й українознавчих предметів, забезпечення навчального процесу в закордонних українських навчальних закладах сучасними підручниками, навчально-інформаційними та методичними посібниками, науковою і художньою літературою. Держава має подбати про практичне вирішення першочергових освітніх завдань, сприяти успішній реалізації найважливіших проектів у роботі з українцями діаспори та забезпечити формування українського освітнього середовища у світі.

Література

1. Кононенко Т., Пономаренко А. Концепція науково-педагогічного проекту «Освітнє середовище закордонних українських навчальних закладів» // Українознавство. – 2010. – № 3. – С. 10–15.
2. Концепція державної мовної політики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=161%2F2010>
3. Коч С. Національна та етнічна ідентичність діаспорних груп Буджаку: проблеми формування, збереження та співвідношення в умовах сталого соціально-політичного порубіжжя // Тези доповідей. Друга міжнародна науково-практична конференція «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації». – 18–20 червня 2008 року. – Л., 2008. – 245

4. Табачник Д.В., Попов Г.Д. Українці зарубіжжя та Україна: Довідник. – К.: Знання, 2007. – 500 с.
5. Федоренко Є. Програма Школи українознавства США // Навчально-виховні програми з українознавства / НДІУ МОНУ. – К.: Знання України, 2001. – 223 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ЛИЧНОСТИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ США

Е.Н. Соболев

В статье рассмотрены важнейшие факторы формирования этнической самоидентификации в условиях поликультурной образовательной среды. Также рассмотрены основные факторы для регуляции самоидентификации подростков.

Ключевые слова: образование, ценность, этничность, национальное воспитание, подростки, самоидентификация.

PERSONALITY FORMATION OF ETHNIC IDENTITY IN THE EDUCATIONAL SPACE US

O.M. Sobol

In the article the most important factors of ethnic identity in the multicultural educational environment. Also the main factors for the regulation teens identity.

Key words: education, value, ethnicity, national education, teens identity.

Соболь Елена Николаевна – аспірант кафедри педагогіки, секретар деканату філологічного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: elena.sobol2014@mail.ru.

Sobol Olena Mykolayivna – postgraduate department of pedagogy, secretary of Deanery of the Faculty of Philology of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: elena.sobol2014@mail.ru.

УДК 37:316.356.2 – 056.26

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В США

М.О. Сяба

В статті розглядається чотири історичні періоди виховання дітей з особливими потребами в американських сім'ях. Кожний етап характеризується певними особливостями, які вплинули на розвиток сімейних відносин у родині. Особлива увага приділяється соціально-політичним умовам розвитку американського суспільства, які безпосередньо сприяли формуванню гуманного ставлення до дітей з особливими потребами. У статті зазначається, що саме в американському суспільстві відбулися кардинальні зміни у ставленні до дітей з особливими потребами.

Ключові слова: сімейне виховання, діти з особливими потребами, партнерська сім'я.

Постановка проблеми. Проблема виховання дітей з особливими потребами займає одне з провідних місць в сучасній системі виховання. Протягом десятиліть на сімейні відношення впливали соціальні та політичні зміни у суспільстві. Ставлення до дітей з особливими потребами також поступово змінювалося та ставало більш гуманним. В американській освітній системі первинне місце займає виховання дитини з особливими потребами саме у сім'ї, а не в спеціальних закладах. Проблемою виховання дітей з особливими потребами займалися такі американські вчені, як: Девід Рубейн, Стів Хайнес, Селігман та Хорнбі.

Мета статті – розглянути та охарактеризувати основні періоди виховання дітей з особливими потребами в американських сім'ях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. В Сполучених Штатах Америки досить добре вивчена історія сім'ї, де виховуються діти з особливими потребами. Історія американської сім'ї ділиться на чітко окреслені часові періоди. Взагалі науковці виділяють чотири таких історичних періодів та, відповідно, чотири типи родин.

1-й період – колоніальний (1600-1820 рр.). Сім'я розглядалася як маленька держава (патріархальна з елементами авторитарного типу виховання).